

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

В статтє представлен ретроспективний анализ профільної дифференциаци, определены исторические предпосылки становления и развития профільного обучения.

The article deals with retrospective analysis of profile differentiation's problem. There is reveals the historico-pedagogical prerequisites for development and formation of profile education.

Соціальні перетворення, які відбулися за останнє десятиліття, кардинально вплинули і на освітню ситуацію, особливо в парадигмі відношень між суспільством і особистістю. Лейтмотивом освіти стають: пріоритет соціально-мотиваційних факторів і загальнолюдських цінностей, забезпечення умов для професійного самовизначення учнів, готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією, виховання особистості, здатної до самореалізації і професійного зростання [4, с.25].

Вирішення цієї проблеми потребує нового підходу до організації навчального процесу в старшій школі – запровадження профільного навчання, яке дасть змогу за рахунок змін у завданнях, змісті, структурі та організаційних формах освітнього процесу досягти основної мети – повніше врахувати інтереси, нахили, здібності учнів та створити педагогічні умови для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення.

Зміни, які відбулися сьогодні в освітянській сфері, не можливо зрозуміти поза історичним контекстом і соціально-політичним становищем у світі, в якому вона розвивається і функціонує.

Від усвідомлення й розуміння контексту своєї професійної діяльності в світлі сучасних вимог залежить духовне й соціальне становлення майбутнього вчителя.

Саме тому у своєму дослідженні ми приділяємо увагу ретроспективному аналізу проблеми становлення і розвитку профільного навчання в Україні. Це дозволяє виявити внутрішню структуру профільної диференціації та охарактеризувати історичні передумови його становлення та функціонування.

Питання профільного навчання в педагогічній науці розроблялися в контексті проблеми диференційованого навчання і виховання, і розглядалися в працях багатьох вчених: П.П.Блонського, В.В.Зеньковського, П.Ф.Каптерєва, пізніше – в дослідженнях

Ю.К.Бабанського, Л.М.Беккера, Л.В.Кузніцової, А.А.Пінського, Н.М.Шахмаєва, І.С.Якиманської та інших.

В кінці 70-х – на початку 80-х років вперше була розроблена цілісна концепція диференційованого навчання (Ю.К.Бабанський, Н.М.Шахмаєв).

Диференціація навчання в педагогічній енциклопедії трактується як форма організації навчальної діяльності, в ході якої враховуються інтереси, здібності учнів не порушуючи при цьому загальноосвітньої підготовки [6, с.144].

Проте сама ідея профільного навчання в старшій школі як однієї з форм диференціації має велику історію. Перша спроба здійснення диференціації мала місце в середині XIX століття, починаючи з розподілу гімназій на класичні та реальні. Метою класичних гімназій була підготовка до вступу в університети, а реальні гімназії готували до практичної діяльності і до вступу у спеціалізовані навчальні заклади. Основна різниця між класичними та реальними гімназіями полягала в різному обсязі годин, які відводились на викладання природознавства, яке в реальних гімназіях було поглибленим. Окрім того, закінчення реальної гімназії не давало права всім випускникам на вступ до університету.

Після революції 1917 року ідеї диференційованого навчання було закладено в основу побудови нової школи. Серед принципів, що закладено в основу розбудови нової школи в нашій країні, були різнотипність і диференціація навчальних закладів. У 1918 наркомос України прийняв положення про трудову школу УРСР, згідно з яким у старших класах середньої школи виокремлювались три напрями поглибленого вивчення предметів: гуманітарний, природничо-математичний і технічний. Але ця схема не була реалізована [2, с.14].

У 1920-х роках в Україні трудовий принцип стає головним у навчанні і професійній підготовці школярів. Була створена оригінальна система освіти, яка суттєво відрізнялась від російської і була спрямована на отримання певної професії. Підготовка до майбутньої трудової діяльності здійснювалася професійними школами різних типів, де навчались учні після закінчення семирічної трудової школи. Найбільш поширеними були індустріально-технічні, сільськогосподарські, соціально-економічні, медичні, мистецькі, ремісничо-промислові, будівельні, транспортні школи [1, с.67].

Вагомий внесок в теоретичну розробку основ трудової школи зробив А.В.Луначарський. Розкриваючи сутність та завдання нової школи, А.В.Луначарський говорив: "Школа повинна бути трудовою,

викладання в ній повинно носити політехнічний характер, але не вузькопрофесійний, як про це говорять і не правильно розуміють” [5, с.144].

З курсом на трудову підготовку поєднувалась спроба диференціювати учнів за здібностями. Для учнів першого ступеня, яким важко давалась типова навчальна програма, загальноосвітні дисципліни викладались скорочено. Проте збільшувалась кількість практичних занять у шкільних майстернях. Окрім того у зв'язку з диференціацією учнів за здібностями та інтересами, вводилось поглиблене вивчення окремих предметів: природничо-математичних, словесно-історичних та інших.

У навчальному процесі реалізувалась обов'язкова для всіх учнів програма-мінімум і не обов'язкова (за вибором) програма-максимум. Учні могли працювати в тому темпі, який відповідав їхнім індивідуальним можливостям. Однак професіоналізація школи в цей період не мала того ефекту, якого від нього очікували, через слабкість матеріальної бази, відсутність спеціальних програм професійної підготовки. Окрім того, використання навчального часу на професійну підготовку погіршувало загальноосвітню підготовку школярів [3, с.248].

Однак, не дивлячись на це, розробка даної проблеми продовжувалась. Так, Н.К.Гончаров запропонував визначити межі диференціації навчання, виходячи із двох основних груп наук: науку про природу та про суспільство. Виходячи з його точки зору диференціація навчання може використовуватися як засіб розширення та поглиблення системи освіти, не порушуючи її цілісності, а поглиблене вивчення того чи іншого циклу не веде до ігнорування іншого [6, с.145]. Ця ідея не отримала підтримки свого часу.

Період 50-х років характеризувався особливою актуальністю диференціації навчання. Цьому передували причини перш за все соціального характеру. Вперше в практиці школи була визначена ідея зовнішньої профільної диференціації, що виступала в формі “шкіл з поглибленим вивченням дисциплін” (фізико-математичні, художні, музичні, з поглибленим вивченням іноземних мов та ін.). Це дало можливість готувати дітей з яскраво вираженими здібностями і високим рівнем знань з профільних дисциплін.

З метою посилення професіоналізації школи був прийнятий Закон “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти” (1958р.). Ініціатори експерименту виходили з того, що диференційоване навчання може стати гнучкою

формою системи освіти, яка б відповідала суспільним інтересам та забезпечувала підготовку молоді до практичної діяльності.

Зміст освіти в цей період мав професійно зорієнтований характер і забезпечував зв'язок з життям, умовами, в яких перебувала країна.

Аналіз літератури періоду 60-х, 70-х років засвідчує, що в цей час широкого розповсюдження отримали факультативи, основною метою яких був розвиток творчих здібностей старшокласників, їх інтересів в тому числі професійних. Для створення програм факультативних курсів залучались вчителі, які могли вільно вибирати їх тематику та визначати зміст. Навчальним планом передбачались спеціальні години на факультатив. Однак вони виявились не такими ефективними як очікувалось.

Оскільки практика показала, що спроба об'єднати у школі загальноосвітню підготовку з професійною себе не виправдала, було прийняте рішення, що знайомство з основами виробництва буде здійснюватись у процесі вивчення основ наук як природничо-математичних, так і соціально-економічних, через обов'язкові практичні лабораторні роботи з математики, фізики, хімії і біології та за рахунок обов'язкових екскурсій на виробництво, а також через систему трудових занять. Все це розглядалося як необхідні умови для допрофесійної трудової підготовки учнів на широкій політехнічній основі і як можливість отримання кваліфікованого розряду паралельно із загальною середньою освітою.

На сторінках педагогічної літератури широко обговорюються питання свідомого вибору професії учнями, завдання трудової політехнічної освіти та шляхи її реалізації в загальноосвітній школі (Ю.П.Аверічев, А.М.Арсеньєв, Т.А.Василькова, М.А.Жидельов, Д.А.Епштейн, К.А.Іванович, К.К.Платонов, В.В.Чебишева та ін.). У цей період особлива увага приділялася діяльності навчально-виробничих комбінатів, які стали центрами трудового і професійного навчання.

З 1987 року у школах для учнів 7-8 класів був уведений навчальний предмет "Основи виробництва. Вибір професії". Метою цього курсу була допомога учням у виборі профілю професійної підготовки.

Наприкінці 1980-х – початку 1990-х років в Україні з'являються нові типи освітніх закладів (гімназії, ліцеї, коледжі), які зосереджують зусилля учнів на поглибленому вивченні окремих

предметів, котрі потрібні їм для подальшого навчання у вищих навчальних закладах.

Саме кінець 90-х років та початок XXI століття слід вважати періодом, коли визначились основні передумови формування сучасної концепції профільного навчання старшокласників, а саме: переосмислення накопиченого досвіду диференційованого навчання вітчизняної загальноосвітньої школи; гуманізація та демократизація системи освіти; впровадження та реалізація особистісно-орієнтованого підходу; розвиток інформаційно-комунікативних технологій; створення матеріально-технічної та науково-методичної бази.

На цьому підґрунті створюються основні документи, що визначають нормативно-правову базу профільного навчання: Закон України “Про загальну середню освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція профільного навчання в старшій школі.

Ретроспективний погляд на розвиток диференціації та профільного навчання дозволяє помітити, що він являє собою процес, повний протиріч: періоди надзвичайного інтересу до диференційованого навчання змінювались відмовою від нього.

Безумовно, ті фундаментальні положення, які в минулому визначали розвиток профтехосвіти в XXI столітті зазнають суттєвих змін. Протягом усього періоду функціонування профтехосвіти часто абсолютизувалась її єдина мета – забезпечення галузей народного господарства кваліфікованими робітничими кадрами. Сьогодні мета цієї системи суттєво розширюється й передбачає створення умов для професійної самореалізації особистості, задоволення її потреб у професійних, освітніх послугах упродовж усього життя [4, с.26].

Нинішній стан профілізації старшої школи має власну специфіку та особливості, які обумовлені тим, що на старшому ступені завершується здобуття загальної середньої освіти і відбувається соціальне та громадянське самовизначення молоді. Профільна школа – це по суті новий навчальний заклад, що має абсолютно інший цільовий вектор. Її завдання складніше і глобальніше: створити таку педагогічну систему, за якою кожна окрема дитина отримала б невичерпні можливості для повної самореалізації закладених у ній покликань, здібностей та неповторного таланту. Головною умовою профілізації сучасної школи є забезпечення таких умов в школах, щоб кожний учень знайшов себе, зрозумів до якої сфери діяльності він схильний, найбільш здібний.

Отже, ретроспективний аналіз профільної диференціації надає можливість визначити історико-педагогічні передумови становлення та розвитку профільного навчання та дозволяє дійти висновку; що сучасна профілізація суттєво відрізняється від так званого “виробничого навчання”, яке у багатьох випадках обмежувало можливі професійні плани випускників шкіл; вона відбувається у принципово іншій освітній парадигмі – особистісно орієнтованій. Профільне навчання коригує зміст загальної середньої освіти за принципами диференціації та варіативності, що підвищує її соціально-економічну значущість, забезпечує інтеграцію освітніх та предметних галузей, їх спрямованість на життєве та професійне самовизначення випускників шкіл. Проте впровадження нового передбачає ґрунтовні знання позитивного й негативного досвіду за попередній період. Це надасть можливість уникнути багатьох помилок та врахувати досягнення попередників.

Література

1. Аверичев Ю.П. Об ориентации школьников на рабочие профессии // Советская педагогика. – 1972. – №6. – С. 64-71.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі // Завуч. – 2004. – № 16 (2002). – С. 14-24.
3. Навчання іноземних мов у старшій профільній школі: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Горлівка: Видавництво ГДПІМ, 2008. – 340с.
4. Корсак К. Як Європа профілює старшу середню школу // Завуч. – 2004. – № 16 (2002). – С. 25-33.
5. Педагогическая энциклопедия В 4т. / Гл. ред. И.А.Каиров, Ф.Н.Петров. – Т. 2. – М.: Советская энциклопедия, 1965. – 912с.
6. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С.Рапацевич. – Мн.: Соврем. Слово, 2005. – 720с.

Т.Д. Сидоренко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

В статье раскрыта возможность внедрения новых форм работы с будущими учителями, которые бы способствовали “насыщению” ее элементами творчества.

In article is revealed possibility of the introducing the new forms of the work with future teacher, who promoted “saturation” her(its) element creative activity.